

inte att kunna återge teologers tankar, däremot att kunna tillämpa dem (jfr s 114).

Ett mindre frågetecken uppkommer inför att Eriksson säger sig ha eftersträvat predikningarnas språk i sammanfattande återgivning: har alla anförda predikningar använt icke-latinsk genitivböjning ("Jesus uppståndelse")? Boken är väl korrekturläst, men blir svåräst helt i onödan p g a det av förlaget omhuldade men extremt läsarfientliga slutnotsystemet: ibland finns bara en enkel hänvisning till en bok, ibland ett fördjupat resonemang som man vill ta del av – men för att kunna avgöra vilket tvingas man ständigt hålla ett finger eller bokmärke i slutet.

Eriksson menar (s 126f) att blivande prästers studier i grekiska eller hebreiska bör ersättas av fördjupning i systematisk teologi. Av ett antal skäl anmäler jag annan mening:

- Språkstudium handlar i första hand om att tränga in i ett sätt att tänka och uttrycka sig om tillvaron, i detta fall de sätt som strukturerade tänkandet hos dem som skrev ner de bibliska berättelserna. Redan det prästkandidater lär sig öppnar för förståelse av berättelserna på ett sätt som man aldrig kommer åt genom översättningar och sekundärlitteratur. Smått ironiskt är att just den kompetens att läsa texterna i deras historiska situation som Eriksson efterlyser (s 133) nås först och främst genom språkstudiet!
- Den ursprungliga texten är både utgångspunkt för översättningar och finns ytterst bakom all sekundärlitteratur, reflektion och traditionsvård som följt. Tillgång till grundtexten är ovärderlig för kritisk reflektion över traditionens grus och guld. Dessutom måste trovärdig traditionsvård kunna hantera spänningar mellan textens gestalt utifrån dess ursprungliga kommunikationssituationer och hur Ordet gestaltas i nutida kommunikationssituationer: man behöver kunna svara för *varför* man relaterar Ordet till texten på det sätt man gör. Kan man inte detta förankras nya tolkningar enbart i traditionens ytligare lager. Det är inte alltid de som är mest fruktbara när traditionen ska levandegöras.
- Syftet med språkstudiet har aldrig varit att åstadkomma bättre bibelöversättningar än de som finns. Däremot gör språkstudierna att man kan upptäcka möjligheter som i ett visst sammanhang breddar och fördjupar såväl tolkningen som medvetandet om tolkningsuppgiftens komplexitet. Utan språkkunskap hänvisas man till att konstatera olikheter översättningar emellan, utan att

komma åt de olika tolkningar som ligger bakom.

- Ekumeniska samtal och judisk-kristen dialog riskerar att äventyras om inte alla skikt i den gemensamma grunden, Bibeln respektive den gemensamma delen av vår Bibel, är tillgängliga.
- Färdighet i arbete med grundtexten är således en satsning för att kunna urskilja Ordet idag. Att Ordet om Jesus snarare än texternas ord är kanoniskt kan omöjligt tas till intäkt för att undanhålla prästerna grundtexterna; rimligen bör en kyrka som vill stå i Luthers efterföljd utgå från arbete med texterna.

Inget av dessa fem argument förminskar på något sätt betydelsen av vare sig systematisk teologi eller andra discipliner, men att peka ut fördjupade systematiskt teologiska studier som en kungsväg är så otillräckligt att det blir felaktigt: ska studiet garantera kompetens inom just svenskkyrklig traditionsvård kan inte fördjupningen vara helt fri. Hur långt kan det tillkomma Svenska kyrkan att bestämma lärandemål och litteraturlistor inom prästkandidaters universitetsstudier? Specifikt svenskkyrkligt inriktad teologisk reflektion, på språkkunskapers grund och med bidrag från alla relevanta ämnen, hör snarare hemma i parallell kursverksamhet för prästkandidater, i pastoralinstitutens praxisreflektion och i prästfortbildningen.

Erikssons bok väcker många tankar, både instämmande och kritiska. Den är angelägen men långt ifrån oproblematiserad, och värd kritisk läsning.

Magnus Evertsson
Doktorand, Lund

Timothy George, *Reading Scripture with the Reformers* (Downers Grove, IL: IVP Academic, 2011), 268 s.

Varför fick det tidiga 1500-talets kyrkliga reformsträvanden så stora följder, när många tidigare bibelbaserade reformförsök hade haft mer lokala och temporära effekter? Den frågan är utgångspunkten när Timothy George i *Reading Scripture with the Reformers* skriver historien om Bibelns betydelse för 1500-talets protestantiska reformation.

Det kan vara svårt att förstå vad som var nytt och unikt respektive traditionellt och allmänt i reformationen. Ofta har nog de förstnämnda dragen överskattats på bekostnad av de senare. Den fällan faller dock inte George uti. Genom bokens åtta kapitel löper som en röd tråd frågan om reformatorens förhållningssätt till föregående exegetiska traditioner.

I bokens första kapitel introduceras frågor kring bibelexegetik och hermeneutik. I det andra kapitlet

skildras de intellektuella strömningar som präglade tiden, särskilt renässanshumanismen och det därmed sammanhängande intresset för klassiska språk och filologisk forskning. Här behandlas också tryckpressens svåröverskattade betydelse för reformationens genomslag. Det tredje kapitlet ägnas helt åt Erasmus av Rotterdam och framför allt hur hans översättargärning kom att påverka läsningen av Bibeln. I kapitel fyra diskuteras frågor rörande bland annat förhållandet mellan Skrift och tradition, och Skriftens klarhet och inspiration. Kapitel fem och sex fokuserar på Martin Luther och rymmer även ett avsnitt om Philipp Melancthon. I det elegant disponerade sjunde kapitlet skildras reformationen som en geografisk och kronologisk resa längs floden Rhen. Resan börjar med *Det gemensamma livets bröder* i Nederländerna och slutar i de schweiziska alperna med Zwingli och Calvin, som sedan är huvudpersoner i det åttonde och sista kapitlet som handlar om reformatorisk predikan.

George ger läsaren en överblick av reformationen som helhet utan att någonsin släppa bokens kärna, Bibelns betydelse för reformationen, ur sikte. Två centrala aspekter löper genom framställningen. Den första gäller förhållandet mellan Skrift och tradition. George betonar att Luther inte ställde Skriften mot traditionen, utan själv argumenterade utifrån en tradition som löpte tillbaka till fornkyrkan, nämligen den tradition som gav Skriften överhöghet över annan kyrklig tradition. Den andra aspekten är hur den mycket rika tillgången på biblar på folkspråken kraftigt bidrog till reformationens stora genomslag på olika håll i Europa. Framför allt framhålls här Luthers översättning av Bibeln till tyska.

George drar nytta av de senaste rönen inom reformationsforskningen. En intressant diskussion gäller frågan om när Luther gjorde sitt så kallade reformatoriska genombrott rörande rättfärdiggörelsen. Skillnaden mellan den unge respektive den mogna Luthers teologi brukar förklaras med den ”upptäckt” eller ”upplevelse” av Romarbrevet 1:17 som ibland förlagts till åren 1513–14, eller vanligare 1518–19. George menar att vi kanske bör tänka oss två upplevelser: först ett evangeliskt uppvaknande (”an initial evangelical awakening”) åren 1513–14, under påverkan av Johann von Staupitz; sedan en teologisk upptäckt åren 1518–19, som ledde till en förändrad syn på rättfärdiggörelsen. Denna upptäckt var i sin tur inte så mycket en plötslig uppenbarelse som resultatet av ett långvarigt exegetiskt arbete, centrerat kring Luthers föreläsningar över Romarbrevet åren 1515–16, vilka därmed blev en övergångsperiod resulterande i Luthers fullt utvecklade teologi kring rättfärdiggörelsen.

Det bör nämnas att George (som är Professor of Divinity History and Doctrine vid Beeson Divinity School, Samford University, Alabama) har en mycket positiv syn på reformatorernas bibelsyn och exegetiska principer. Han ställer detta mot den hermeneutik och historisk-kritiska metod som utvecklades efter

upplysningen av bland andra Schleiermacher. Talande nog behandlas den historisk-kritiska metoden i inledningskapitlet under rubriken ”Imperialisms of the present”, medan den reformatoriska bibelsynen introduceras under rubriken ”Superior exegesis”. En hermeneutik som inte utgår ifrån att Bibeln är Guds inspirerade och auktoritativa Ord avfärdas av George. Detta bör läsaren då och då erinra sig under läsningen av Georges uppskattande skildring av reformatorernas bibelsyn.

Timothy George är en mycket god stilist. Han skriver med humor och kan leverera effektfulla ”one-liners”. Reformatorernas skiftande uppfattningar är ledigt men pregnant skildrade. Boken läses lämpligen från pärm till pärm, men kan tack vare ett person- och ett sakregister även användas mer lexikalt. Något jag saknar är en kort sammanställning av nyare reformationsforskning som utgångspunkt för vidare läsning. I övrigt finns inte mycket mer att önska av denna engagerade skildring av Bibelns betydelse för den protestantiska reformationen.

David Gudmundsson
Doktorand, Lund

Mikael Stenmark: *Religioner i konflikt* (Stockholm: Dialogos, 2012), 192 sid.

Religioner i konflikt handlar hverken om konflikt eller religioner i konflikt. I stedet handler bogen om en række forskellige måder, hvorpå man kan forholde sig til mennesker med en anden religiøs tro end ens egen. Inde i bogen kan man da også finde undertitlen *Relationen mellem kristen og muslimsk tro*.

Det første kapitel opregner de seks tilgange til mødet med den andens tro, som derefter gennemgås i detaljer i de følgende kapitler. De seks tilgange er:

1. at erstatte min religion med den andens
2. at ophøre med at være religiøs
3. at holde fast ved min religion da den er den eneste rigtige religion (eksklusivisme)
4. at holde fast ved min religion da den er mere rigtig end andre religioner (inkludativisme)
5. at holde fast ved min religion selvom alle/mange/mindst to er lige rigtige (pluralisme)
6. at (for nuværende) afstå fra at tage stilling til hvilken religion jeg skal vælge

I bogens afsluttende kapitel er der dog en del relevante og interessante betragtninger om tilbøjeligheden til